

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Οι εκδόσεις **επίκεντρο** και οι Εκδόσεις Βιβλιόραμα σας προσκαλούν στην παρουσίαση των βιβλίων:

- **ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΤΟΥ 21ου ΑΙΩΝΑ**, Πολιτικά σύμμεικτα
- **Ο Δρόμος που περπάτησα**
του ΘΑΝΑΣΗ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Το βιβλίο θα παρουσιάσουν οι:

- Φώτης Κουβέλης, βουλευτής, πρόεδρος της Δημοκρατικής Αριστεράς,
- Στέφανος Στεφάνου, δημοσιογράφος, επιμελητής εκδόσεων,
- Γιώργος Τσιάκαλος, καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. του Α.Π.Θ.,
- Παύλος Κλαυδιανός, δημοσιογράφος, μέλος της γραμματείας του ΣΥ.ΡΙΖ.Α.

και ο συγγραφέας των βιβλίων, Θανάσης Αθανασίου

Τη συζήτηση θα συντονίσει ο Νικηφόρος Σταματάκης, μεταφραστής

ΤΡΙΤΗ 30 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2010, 7:30 μ.μ. (ΕΣΗΕΑ, Ακαδημίας 20)

Η παρουσία σας θα μας τιμήσει ιδιαίτερα

Γιώργος Τσιάκαλος

Ο δρόμος των Αριστερών

Παρουσίαση του βιβλίου του Θανάση Αθανασίου

«Ο δρόμος που περπάτησα»

«Εδώ και λίγα χρόνια, κάτι ψελλίζω για να αντιδρώ σε ό,τι θλιβερό με πνίγει. Έτσι αποφάσισα να γράψω ένα παραμύθι με καλούς, κακούς, δράκους και ερινύες σε ένα ταξίδι που ακόμη δεν έχει τελειώσει».

Με τα λόγια αυτά τελειώνει το χρονικό που έγραψε ο Θανάσης Αθανασίου. “Χρονικό”, με την αρχική έννοια του όρου, δηλαδή περιγραφή γεγονότων της καθημερινής ζωής που συνέβησαν σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, και τα κατέγραψε ο συγγραφέας με τον τρόπο που ο ίδιος τα βίωσε. Το χρονικό, ως ιδιαίτερο είδος γραφής, δεν είναι αυτοβιογραφία, δεν είναι ιστορία. Είναι αφήγημα, στο οποίο κυριαρχούν όσα συνηθίσαμε να ονομάζουμε «μεγάλα ιστορικά γεγονότα», όμως, όπως αυτά αντανακλώνται στην καθημερινότητα πραγματικών ανθρώπων.

Η ιδιαίτερη αυτή αφηγηματική μορφή ευθύνεται για το γεγονός ότι, πολύ συχνά, για χρονικά παλαιότερων εποχών εκφράζονται αμφιβολίες, εάν είναι πράγματι αποτύπωση πραγματικής ζωής. Οι ιστορικοί συχνά αναρωτιούνται: ...είναι αλήθεια; ...είναι προσομοίωση της αλήθειας;...είναι επινόηση γεγονότων για ένα καλό σκοπό; (ή κακό σκοπό, ανάλογα με την οπτική γωνία;...) ...ή μήπως, τελικά, είναι απλώς ένα μυθιστόρημα, για το οποίο ο συγγραφέας του επέλεξε ως λογοτεχνικό ύφος εκείνο του μεσαιωνικού χρονικού;

Με όλα αυτά κατά νου, δεν έχω καμιά αμφιβολία ότι το βιβλίο του Θανάση Αθανασίου «Ο Δρόμος που περπάτησα» θα γινόταν δεκτό ως ένα από τα ωραιότερα μυθιστορήματα των τελευταίων χρόνων στην Ελλάδα, εάν, στη θέση του προλόγου που έγραψε ο Χρόνης Μίσσιος, έμπαινε η φράση «τα πρόσωπα στο βιβλίο αυτό είναι εντελώς φανταστικά και οποιαδήποτε ομοιότητα με πραγματικά πρόσωπα είναι τυχαία και ασφαλώς έξω από τις προθέσεις του συγγραφέα. Οι διάλογοι με πραγματικά ιστορικά πρόσωπα έχουν επινοηθεί για τις ανάγκες του μυθιστορήματος». Τότε, το βιβλίο θα ήταν

εξαιρετικά ευανάγνωστο όπως τώρα, αλλά, ταυτόχρονα, θα ήταν επίσης για πολλούς πιο εύπεπτο, ενώ τώρα δεν είναι.

✚ Θα ήταν πιο εύπεπτο για τους ιστορικούς και για τους πολιτικούς επιστήμονες που δεν κατάφεραν ή δεν ενδιαφέρθηκαν μέχρι σήμερα να αποτυπώσουν τη χρονική περίοδο 1945- 1974 με όλα εκείνα τα στοιχεία που θα έδιναν τη δυνατότητα σε όλους να κατανοήσουν τι ήταν εκείνο που έκανε ώστε μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες να έχουν υπάρξει σ' αυτή τη χώρα όχι «μονάχα πολιτικοί, οπαδοί και υπήκοοι, αλλά και πολίτες με αξιοπρέπεια, ιδανικά και οράματα», όπως παρατηρεί στον πρόλογό του ο Χρόνης Μίσσιος. *Πολίτες με αξιοπρέπεια, ιδανικά και οράματα σε τόσο μεγάλο αριθμό, συμπληρώνω εγώ, ώστε να συγκροτούν κίνημα που μόνον με τανκς μπορούσε να αντιμετωπιστεί από τους αντιπάλους του.*

✚ Θα ήταν πιο εύπεπτο επίσης για όσους συνομήλικους –λίγο πάνω, λίγο κάτω- του συγγραφέα ανακάλυψαν την Αριστερά, εντάχθηκαν σ' αυτήν και διεκδίκησαν εξέχουσα θέση στις γραμμές της, όταν η εξέχουσα θέση στην Αριστερά δεν σήμαινε πια, όπως στο παρελθόν, κατατρεγμούς, ακόμη και θάνατο, αλλά αντίθετα είχε αποκτήσει σημαντική ανταλλακτική αξία στη σκηνή της δημόσιας ματαιοδοξίας, στο αλισβερίσι για δημόσιες θέσεις, ακόμη και στη λεηλασία του δημόσιου πλούτου.

Πόσο απλά θα ήταν τα πράγματα για όλους αυτούς εάν «ο δρόμος που περπάτησα» ήταν απλώς ένα μυθιστόρημα.

Απλή θα ήταν στην περίπτωση αυτή και η παρουσίασή του σήμερα.

Επιτέλους, έχουμε μπροστά μας ένα εξαιρετικό μυθιστόρημα, θα ξεκινούσε την παρουσίαση του βιβλίου ο παρουσιαστής και θα συνέχιζε τονίζοντας μία προς μία τις ιδιαίτερες αρετές του:

- Εξαιρετικό στην ανάδειξη τόσο πολλών διαφορετικών χαρακτήρων (καλών, κακών, δράκων και ερινυών, όπως μας λέει ο ίδιος ο συγγραφέας),
- φυσικό και απέριττο στη γλώσσα του,

- παπαδιαμάντειο στον πυρήνα του ύφους του (χωρίς όμως ούτε ίχνος απομίμησης ύφους),
- θαυμάσιο στον τρόπο με τον οποίο πλήθος εμβόλιμων μικρών ιστοριών συνδέονται με την κεντρική αφήγηση και συνθέτουν ένα εντυπωσιακό πανόραμα της ελληνικής κοινωνίας μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο,
- αριστοτεχνικό στην εναλλαγή δραματικών επεισοδίων με εύθυμες ή/και τραγικωμικές σκηνές που οδηγούν τον αναγνώστη σε ξεσπάσματα γέλιου, ενώ μόλις δυο λεπτά πριν αγωνιζόταν να κρατήσει τα δάκρυα και δυο λεπτά αργότερα το γέλιο έμελλε να παγώσει στα χείλη από οργή,
- απίστευτα ανθρώπινο σε τρυφερότητα ακόμη και όταν εξελίσσεται σε συνθήκες απίστευτης σκληρότητας.

Τέλος, ο παρουσιαστής θα τόνιζε το προφανές: ότι πρόκειται για ένα μυθιστόρημα με έντονο πολιτικό χαρακτήρα, γραμμένο από έναν άνθρωπο που συμμετείχε συνειδητά στους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες (πληρώνοντας αγόγγυστα και χωρίς δισταγμό το αυτονόητο υψηλό τίμημα), και στην πορεία του αυτή πολλών ανθρώπων είδεν έργα και νόον έγνω.

Αυτή θα ήταν και η δική μου παρουσίαση, εάν ο Θανάσης Αθανασίου επέλεγε με ένα μυθιστόρημα να μιλήσει στους ανθρώπους για όλα όσα έζησε, γνώρισε και αναλογίστηκε. Αυτή θα ήταν η παρουσίασή μου ... κι εδώ θα τέλειωνε.

Όμως εκείνος δεν έγραψε μυθιστόρημα, χρονικό έγραψε. Τα πρόσωπα στο βιβλίο του δεν είναι χαρακτήρες ανθρώπων, είναι πραγματικοί άνθρωποι, τα γεγονότα δεν είναι προσομοιώσεις της πραγματικότητας, είναι πραγματικότητα.

- ✚ Είναι πραγματικοί άνθρωποι, με τους οποίους ο Θανάσης Αθανασίου μοιράστηκε κάποιες από τις διαδρομές του στη ζωή.
- ✚ Είναι πραγματικά γεγονότα, στα οποία άλλοτε έτυχε να συμμετέχει (χάρη ή εξαιτίας της κοινωνικής του καταγωγής) και άλλοτε θα μπορούσε να μη συμμετάσχει, όμως συμμετείχε γιατί από κάποια

στιγμή και πέρα δεν μπορούσε να φανταστεί διαφορετικό το δρόμο της ζωής του.

Κι αυτό που αναδεικνύεται στο βιβλίο είναι εκείνη η ιδιαίτερη σύνδεση και αλληλεξάρτηση αυτών των δύο κατηγοριών γεγονότων και των σχέσεων με τους ανθρώπους που έχει ως τελικό αποτέλεσμα τη διαμόρφωση του αριστερού ανθρώπου στην πράξη, του αριστερού που αγαπάει τη ζωή τόσο πολύ και με τέτοιο τρόπο ώστε στις κρίσιμες στιγμές δεν διστάζει ακόμη και να τη θυσιάσει.

Πάντως, ένα μαθαίνουμε από την αρχή σ' αυτό το βιβλίο: η αγάπη για τη ζωή δεν ξεκινάει αναγκαστικά από έναν υπέρμετρο φόβο μπροστά στο θάνατο.

Γράφει ο Θανάσης Αθανασίου για την παιδική του ηλικία:

Εγώ, στο θέμα του θανάτου λειτουργούσα, μπορώ να πω, κάπως 'διαστροφικά'. Όπου κηδεία, πρώτος-πρώτος, να κρατάω τα εξαπτέρυγα και να κάνω το παν για να βλέπω τον πεθαμένο. Όπου άκουγα ότι κάποιος ψυχορραγούσε, έτρεχα, περνούσα ανάμεσα από τον κόσμο που ήταν μαζεμένος εκεί, και όρθιος παρατηρούσα τον άνθρωπο να πεθαίνει με τέτοια αφοσίωση και απορία, λες και ζούσα κάποιο θαύμα (σελίδα 38).

Αχ, και να ήξεραν αυτή την πλευρά της ζωής του οι ψυχολόγοι της Ασφάλειας, οι οποίοι, πολλά χρόνια αργότερα, σχετικά αυθαίρετα κατέληξαν να τον χαρακτηρίσουν «βίαιο, αμετανόητο και ανεύθυνο»! Πόσο πιο επιστημονικά τεκμηριωμένη άποψη θα μπορούσαν να έχουν γι' αυτόν, βασισμένοι στις διάφορες θεωρίες κοινωνικοποίησης του παιδιού και της σημασίας των βιωμάτων της πρώτης παιδικής ηλικίας στη μετέπειτα ζωή του ανθρώπου!

Αυτόν όμως δεν θα τον εντυπωσίαζαν με τέτοιες «ψυχολογικές θεωρήσεις».

Γιατί εκείνος σημειώνει:

Όσο μπορώ, σήμερα, να ανασύρω στη μνήμη μου προσωπικά συναισθήματα, σκέψεις, στάσεις και ροπές στην εποχή εκείνη, μπορώ να διαβεβαιώσω ότι, τόσο ως έφηβος όσο και ως φοιτητής, δεν αισθανόμουν 'κενά', δεν είχα 'επιθετικότητες' και δεν 'επαναστάτησα' απέναντι στους γονείς μου... Φαίνεται ότι αυτοδιαχειριζόμενος την ελευθερία μου από τα δώδεκα, όταν πήγα στη Σκόπελο στο γυμνάσιο, μακριά από τους γονείς, βιώνοντας και τις δυσκολίες της οικογένειας λόγω αριστεροσύνης, είχα ωριμάσει

πρόωρα. Δεν γνωρίζω αν έχασα ή αν κέρδισα από την άποψη αυτή, αλλά αυτή είναι η πραγματικότητα.

Ας μην το γνωρίζει από τη θεωρία ο ίδιος, η αλήθεια είναι ότι η νεότητα είναι ένα αγαθό που μόνον ευημερούσες κοινωνίες και εύπορες οικογένειες μπορούν να προσφέρουν στα παιδιά τους. Γι' αυτό, τη δεκαετία του 1950, τα παιδιά στις οικογένειες των διωκόμενων αριστερών ωρίμαζαν γρήγορα –«πρόωρα», σύμφωνα με τα σημερινά κριτήρια. Και αυτό το γεγονός φάνηκε στην πολιτική ωρίμανσή τους εκείνων των χρόνων. Όσοι δεν κατανοούν τη σχέση αυτή, αδυνατούν στη συνέχεια να κατανοήσουν τις διαφορές -και τις γενεσιουργές αιτίες τους- που παρατηρούνται ανάμεσα στους πολιτικούς αγώνες των, ηλικιακά, νέων ανθρώπων εκείνης της εποχής και των κινημάτων νεολαίας που βιώνουμε σήμερα.

Αυτή, λοιπόν, είναι η κοινωνική πραγματικότητα στην οποία μεγαλώνει ο Θανάσης Αθανασίου. Αυτή την πραγματικότητα τη μοιράζεται με δεκάδες χιλιάδες παιδιά της ίδιας κοινωνικής τάξης και της ίδιας πολιτικής παράταξης, στην αρχή στα χωριά και στις επαρχιακές πόλεις –συχνά φοιτώντας στο επαρχιακό γυμνάσιο από δώδεκα χρονών μακριά από τους γονείς τους- και αργότερα ως εσωτερικοί μετανάστες στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη, ως εργαζόμενοι μαθητές και φοιτητές.

Αυτός είναι ο, αυτονόητος, κόσμος τους που ζωντανεύει στο βιβλίο:

✚ Είναι ο αδελφός της μητέρας τους που εκτελείται μπροστά τα μάτια της στην πλατεία του χωριού από τους Γερμανούς –οι οποίοι έρχονται πέρα από τη θάλασσα, για μια μόνον ημέρα στο νησί, προσκαλεσμένοι από τους ταγματασφαλίτες φίλους τους με μόνο σκοπό να σκοτώσουν.

✚ Είναι ο παππούς που διαμελίζεται στην προσπάθεια να αφαιρέσει πυρίτιδα από μια ξεβρασμένη στην ακτή νάρκη με σκοπό να τη χρησιμοποιήσει στο παράνομο ψάρεμα.

✚ Είναι ο πατέρας που κάθε τόσο συλλαμβάνεται, απειλείται, γίνεται στόχος δολοφονικής απόπειρας από την αστυνομία -με τα παιδιά του μάρτυρες σε όλα αυτά.

Αυτός είναι ο κόσμος των αριστερών εκείνη την εποχή.

Βεβαίως, υπάρχουν και καλές περιόδους, χωρίς κατατρεγμούς. Καλές, γιατί σ' αυτές ο πατέρας «απλώς» απολύεται κατόπιν ενεργειών του προσωπικού του ασφαλίτη, αφού οι Αριστεροί δεν επιτρέπεται να έχουν δουλειά - όχι στο δημόσιο, ποιος ασχολείται μ' αυτό;- ούτε σε ιδιώτες.

Όμως, αυτός ο κόσμος δεν προβάλλει τους κατατρεγμούς του για να ζητήσει προσωπικά ανταλλάγματα, δεν ζητιανεύει συμπόνια, αλλά ούτε ενδιαφέρεται για εκδίκηση. Είναι ένας κόσμος που έχει επίγνωση του μεγαλείου του. *«Μπορεί να μη γιορτάζαμε τότε γενέθλια και ονομαστική γιορτή», γράφει ο συγγραφέας, «να μην ανταλλάσσαμε δώρα και να μην κάναμε πάρτι –ούτε και θυμάμαι άλλες εργατικές οικογένειες να έκαναν- όμως, ποτέ, τίποτε από τα χρειώδη δεν μας έλειψε. Τίποτα δεν τραυμάτισε την αξιοπρέπειά μας».*

Αυτός ο κόσμος ζωντανεύει στο βιβλίο του Θανάση Αθανασίου. Είναι ένας κόσμος με ένα δικό του ιδιαίτερο πολιτισμό και με αξιοπρέπεια, ένας κόσμος που δεν λυγίζει και δεν υποκύπτει, ένας κόσμος που ήδη ηγεμονεύει και απλώνει το χέρι σε αυτό που του ανήκει: στην εξουσία, προς όφελος όλης της κοινωνίας.

Οι αντίπαλοι γνωρίζουν:

- ✚ Αυτός ο κόσμος δεν χειραγωγείται – η έκκληση της Ελένης Βλάχου «ανοίξτε τα σφαιριστήρια για να απαλλαγούν οι νέοι από τη Νεολαία Λαμπράκη», δείχνει την απελπισία τους.
- ✚ Αυτός ο κόσμος δεν τρομοκρατείται – η «εγκύκλιος 1010» του πρωθυπουργού και υπουργού Παιδείας Γεωργίου Παπανδρέου, η οποία επιτάσσει την αποβολή των Λαμπράκηδων μαθητών ως τιμωρία για την πολιτική και πολιτιστική τους δραστηριότητα στα σχολεία, πέφτει στο κενό.
- ✚ Αυτός ο κόσμος αντιμετωπίζεται μόνο με τανκς. Κι αυτό κάνουν.

Από εκεί και πέρα ο κόσμος στενεύει φοβερά –όμως, παραμένει ίδιος σε ό,τι αφορά την υπεράσπιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και σε ό,τι αφορά την αίσθηση του καθήκοντος. Χαρακτηριστική είναι η πρώτη αντίδραση του Θανάση Αθανασίου στο πραξικόπημα, αντίδραση για την οποία αισθάνεται την ανάγκη να «απολογηθεί» σήμερα:

Αισθάνομαι την ανάγκη να απολογηθώ, ύστερα από τόσα χρόνια, για τη συναισθηματική αδράνεια και ουδετερότητα με την οποία

αντιμετώπισα τις στιγμές εκείνες. Κανένας φόβος, καμιά συγκίνηση, καμιά στεναχώρια ή απορία. Δέχτηκα το γεγονός σαν το πιο φυσιολογικό του κόσμου, αποδεχόμενοι χωρίς να παραπονιέμαι την άγρια περιπέτεια στην οποία θα έμπαινα εγώ και η οικογένειά μου, λες και ήμασταν «προορισμένοι» γι' αυτό, αφού ήμασταν αριστεροί, όπως προορισμένοι ήταν οι πρώτοι χριστιανοί να τους καταβροχθίσουν τα άγρια θηρία, μόνο και μόνο επειδή ήταν χριστιανοί! Με λίγα λόγια, μια συμπεριφορά παράλογη, αλλά, νομίζω, εξηγήσιμη. Φαίνεται, υποθέτω, ότι οι χρόνιες διώξεις μετά τον εμφύλιο, είχαν κάνει τους αριστερούς να πιστεύουν, βαθιά στον ψυχισμό τους, ότι αυτή είναι η μοίρα τους, έτσι εκπληρώνεται ο 'ιστορικός τους ρόλος' και, αντί να επαναστατούν μέσα τους για τις ταλαιπωρίες τους, εκείνοι, σαν 'μεταλλαγμένο είδος', να αποδέχονται το σκληρό και το αφύσικο και το απάνθρωπο σαν 'φυσιολογικό', σαν κατάσταση που όφειλαν να βιώσουν ... αφού αυτή ήταν η ζωή τους! Αυτός ο ψυχισμός λες και μεταδιδόταν από γενιά σε γενιά και, ως επίκτητο στοιχείο, είχε εμφυτευτεί και σ' εμάς τους νεότερους». Εκτός εάν αυτή η συναισθηματική 'απάθεια' δεν ήταν παρά ένας θαυμαστός αμυντικός ψυχικός μηχανισμός, για να μπορεί ο άνθρωπος να αντέχει τις ταλαιπωρίες, που έτσι κι αλλιώς γνώριζε ότι θα περνούσε.

Δεν είναι, όμως, ένας «αμυντικός ψυχικός μηχανισμός» ανθρώπων που παραιτήθηκαν, αλλά, αντίθετα, είναι συμπεριφορά ανθρώπων με συνειδητή άποψη για το είδος της ζωής που αξίζει να ζεις. Άποψη, που δεν αλλάζει και δεν εγκαταλείπεται για κανένα τίμημα:

Κάπως έτσι προσπαθώ να 'τακτοποιήσω' μέσα μου τα συναισθήματα εκείνα, αφού ούτε αναισθητοι ήμασταν ούτε και θεοί. Κάθε άλλο, θέλαμε κι εμείς μια ζωή φυσιολογική, μόνο που για μας φυσιολογική ζωή σήμαινε αξιοπρέπεια, ελευθερία και αυτονομία. Οτιδήποτε λιγότερο απ' αυτό δεν ήταν ανεκτό, δεν μπορούσαμε, τέλος πάντων, να ζήσουμε αλλιώς.

Χαρακτηριστικές είναι οι στιγμές που αποφασίζει να βγει στην παρανομία.

«Τι θα κάνεις, τελικά, Θανασάκη; Τι αποφασίζεις;», τον ρώτησε ο πατέρας του, με τους αγώνες και τους διωγμούς πολλών δεκαετιών στην πλάτη. Η απάντηση φάνταζε αυτονόητη: «Θα βγω στην παρανομία να αγωνιστώ κατά της χούντας, είναι η

σειρά μου να πάρω τη σκυτάλη από σένα». Χωρίς κραυγές και χωρίς πάθος η συζήτηση και η ανακοίνωση της απόφασης, «ήρεμα, με μια ελαφριά θλίψη και πίκρα ωστόσο». Ήρεμη και η αποδοχή της απόφασης από τον πατέρα: «Εντάξει, αφού αυτή είναι η απόφασή σου, εγώ θα σε στηρίζω με κάθε τρόπο. Είμαι μαζί σου. Να προσέχεις...».

Πολλά χρόνια αργότερα ο Θανάσης Αθανασίου θα επιτρέψει στον εαυτό του κάποιες περισσότερες σκέψεις για τις στιγμές εκείνες και για τον πατέρα του:

«Είμαι βέβαιος ότι η ψυχή του συνταράσσονταν από μια αδυσώπητη πάλη. Αγάπη, αισθήματα αγωνίας και πόνου, το 'καθήκον' και η ιδεολογία όλα είχαν γίνει ένα αζεδιάλυτο κουβάρι».

Θα επιτρέψει επίσης στον εαυτό του σήμερα την εκδήλωση των αισθημάτων που δεν επέτρεψε στον εαυτό του τότε:

Ήθελα να τον αγκαλιάσω, να του πω πόσο τον θαυμάζω και τον αγαπώ, αλλά δυστυχώς συγκρατήθηκα. Το να μετανιώνω σήμερα γι' αυτό δεν έχει καμιά αξία. Αξία έχει να εκφράζουμε τις αλήθειες που έχουμε μέσα μας, στις κατάλληλες στιγμές, γιατί οι στιγμές είναι μοναδικές και ανεπανάληπτες.

Και σ' αυτόν τον τομέα ο Θανάσης Αθανασίου μοιράζεται την απώλεια των μοναδικών στιγμών και την όψιμη μετάνοια με δεκάδες χιλιάδες ανθρώπους της Αριστεράς που γαλουχήθηκαν με την ιδέα ότι η εκδήλωση τρυφερότητας απέναντι στους δικούς τους και στους κοντινούς τους ανθρώπους αποτελούσε έκφραση αδυναμίας, «πολυτέλεια» που δεν γινόταν να επιτρέψουν στον εαυτό τους όσο διαρκούσε ο αγώνας. Ελάχιστοι σήμερα, πέραν από τους Αριστερούς των δύσκολων εποχών, μπορούν να αισθανθούν τον αβάσταχτο πόνο που προκαλεί η αναγνώριση ότι η τρυφερότητα για την ανθρωπότητα είχε ένα πανάκριβο τίμημα: τη στέρηση της τρυφερότητας από τους δικούς μας και τους κοντινούς μας ανθρώπους.

Ακολουθούν τα γεγονότα: Η ίδρυση του «Ρήγα Φεραίου», η πρώτη διαδήλωση της Αθήνας, η σύλληψη, τα βασανιστήρια, οι φυλακές. Ένα ασύλληπτο μάθημα για όλους και όλες για το πώς διαμορφώνεται μια έντιμη ζωή. Ένα μάθημα για το πώς νοιώθει, πώς σκέφτεται, πώς συμπεριφέρεται ένας άνθρωπος που ενστερνίστηκε τις αξίες της Αριστεράς.

Η δράση στην παρανομία, για μας τους νεολαίους, δεν ήταν μόνο μια εμπειρία αγωνιστική. Ήταν, σε σημαντικό βαθμό, εμπειρία αγωνιστική. Ήταν, σε σημαντικό βαθμό, εμπειρία συντροφικότητας, αλληλεγγύης, ζεστασιάς, κατανόησης και σφυρηλάτησης φιλικών δεσμών ζωής, 'δια βίου'. ... Όλοι είχαμε γίνει μια ανάσα, ζούσαμε στους ίδιους ρυθμούς, βιώναμε τις ίδιες αγωνίες και αμφιβολίες. ... Ωστόσο, το υπέρτατο συναίσθημα ήταν ότι είχαμε βγει έξω και πάνω από το εγώ μας, ότι δεν ανήκαμε μόνο στους εαυτούς μας, ανήκαμε σε μια απέραντη συλλογικότητα, όχι μόνο ανθρώπων αλλά και αξιών, ιδεών, ιδανικών.

Συλλογικότητα, που εκτός από το μεγαλείο έχει και τις μικρές ανθρώπινες κακοτυχίες, όπως π.χ. όταν ο Παύλος Κλαυδιανός υποχρεώθηκε μέσα από συλλογικές διαδικασίες να αποδεχτεί την απόφαση των συγκατηγορουμένων του και να φορέσει δανεικό κοστούμι στη δίκη. Φαντάζομαι ότι ποτέ ξανά στη ζωή του δεν θα φόρεσε κοστούμι μετά από όσα συνέβησαν στη δίκη και διηγείται με χαρακτηριστικό τρόπο ο Θανάσης στο βιβλίο του:

Είπε, λοιπόν, περίπου, ο χουντικός εισαγγελέας, ανάμεσα στα άλλα για τον Παύλο:

'Και ήρθε ο Κλαυδιανός από το χωριό του μυρίζοντας θυμάρι, αγνός και αμόλυντος και ανύποπτος από την πλεκτάνη της κομμουνιστικής αράχνης στην οποία θα εμπλεκόταν, και έπεσαν εις τας χείρας μηχανορράφων κομμουνιστών και εις την προκειμένη περίπτωση εις τας χείρας του καθοδηγητού Αθανασίου, ο οποίος μεθοδικώς και επιμόνως τον μετέτρεψεν εις ασπάλακαν κυκλοφορούντα από υπόγειον εις υπόγειον, από καταγώγιον εις καταγώγιον, από γιάφκαν εις γιάφκαν και τον βλέπω τώρα να συμφύρεται με τους εχθρούς της πατρίδος με κοστούμι πολυτελείας (!). Που ευρήκες τα χρήματα, κατηγορούμενε, και φέρεις το κοστούμι τούτο; Είναι μήπως αντάλλαγμα των υπηρεσιών σου που επρόσφερες εις τους αμετανοήτους βδελυρούς εχθρούς της πατρίδος;'

Όπως καταλαβαίνετε, μεταξύ μας γινόταν χαμός. Που να συγκρατήσουμε τα γέλια μας! Όλη η ένταση και το άγχος εκτονώθηκαν με μιας. Ούτε δικηγόροι ούτε συγγενείς ούτε στρατοδικές καταλάβαιναν τι συνέβαινε. ... Ήταν από τις απρόσμενα ευχάριστες στιγμές της δίκης.

Θα παραμείνω λίγο στην περιγραφή της δίκης, για να υπογραμμίσω, με αφορμή όσα προσλαμβάνονταν ως «ευχάριστες στιγμές», τα αυτονόητα των αριστερών αγωνιστών και των οικογενειών τους. Λίγες γραμμές μετά το επεισόδιο με το δανεικό κοστούμι του Κλαυδιανού, ο Θανάσης Αθανασίου διηγείται την υποδοχή από την πλευρά των κατηγορουμένων της ποινής που πρότεινε ο βασιλικός επίτροπος. Περιγράφει, στην αρχή, το σαδισμό του βασιλικού επιτρόπου, ο οποίος αφού ξεκινά τη φράση του με τα λόγια «ο νόμος είναι σαφής, εις τας περιπτώσεις ταύτας προβλέπει την ποινήν της ισόβιας καθειρξεως και του θανάτου», σταματά κατόπιν επιδεικτικά μετά τις λέξεις «εγώ προτείνω...», για να απολαύσει την αγωνία των κατηγορουμένων και των συγγενών τους. Και όταν προτείνει τελικά «την ελαχίστην των ποινών, δηλαδή ισόβιον κάθειρξιν», τότε -νάτες πάλι!- επαναλαμβάνονται «οι ευχάριστες στιγμές»:

Εμείς να αγκαλιαζόμαστε και να χοροπηδάμε όλοι μαζί, κρατούμενοι και συγγενείς, λες και είχαμε κερδίσει τον πρώτο λαχνό. Ανακούφιση και χαρά για την... ελαχίστην των ποινών, δηλαδή τα ισόβια!

Γι' αυτό, άλλωστε, και οι ποινικοί κρατούμενοι αργότερα στη φυλακή, όταν πληροφορούνταν από τους χαρούμενους και πανευτυχείς άρτι καταδικασθέντες το ύψος της ποινής «έφευγαν σχεδόν πανικοβλημένοι και με απορία για το είδος ανθρώπου που αντιπροσωπεύαμε!»

Θα τελειώσω με μια αναφορά του Χρόνη Μίσσιου στον πρόλογό του. Απευθυνόμενος στον Θανάση Αθανασίου γράφει:

«Θανάση μου, δεν καταφέραμε ν' αλλάζουμε τον κόσμο, καταφέραμε όμως να μην μας αλλάξει αυτός».

Ναι, πρόκειται για μια πολύ μεγάλη νίκη που αποτελεί πολύτιμη παρακαταθήκη για όλους και όλες που έρχονται. Επίτρεψέ μου όμως να συμπληρώσω: «Θανάση μου, από το βιβλίο σου πήρα το μήνυμα ότι, αφού αυτός ο κόσμος, που φαντάζει πανίσχυρος, δεν κατάφερε, με τόσα μέσα, να μας αλλάξει, τότε είναι βέβαιο ότι εμείς οι άνθρωποι μπορούμε να τον αλλάξουμε. Γι αυτό το μήνυμα, σ' ευχαριστώ από τα βάθη της ψυχής μου. Αυτό το μήνυμα δίνει νόημα ζωής σε όλους και σε όλες μας και αποκρυπτογραφεί ταυτόχρονα τη σημασία της τελευταίας πρότασης του βιβλίου σου: «Αυτό το ταξίδι δεν έχει ακόμη τελειώσει».